

Застосування запропонованих пропозицій можливе лише за умови врахування усвідомлення суспільства необхідності до змін, які проявляються у їхньому повсякденному житті.

Для формування більш скерованої праці соціальної групи слід застосовувати інституційний підхід, де існують норми та правила поведінки суспільства, які формуються, насамперед, у процесі соціалізації – включенні члена суспільства у загальний простір.

Важливим елементом інноваційного розвитку суспільства служить практика дії інститутів інтелектуальної власності. Але сформована система судової практики, корпоративного захисту прав, а також участі в подібних відносинах громадськості свідчить про те, що наше суспільство поки не відповідає тим вимогам, де значна роль належить неформальним інститутам. Саме там створюються ідеї нововведень, проте відсутність правової освіти не дає змоги захистити свої права, тому досить часто результат інтелектуальної праці стає досягненням інших.

Отже, соціалізація – це складний процес, де суспільство є безпосереднім чинником розвитку, а особливо при залученні його у суспільні проблеми існування. Розв'язання їх можливе за рахунок переходу на новий рівень розвитку економіки, що на пряму пов'язана з державним впливом та часткою приватного сектора. Тому у період трансформаційних змін можливим стає розвиток приватного сектора, стимулювання їх виробництва та інноваційного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Галушка З. І. Соціалізація трансформаційної економіки: особливості, проблеми, пріоритети: Монографія / З. І. Галушка. – Чернівці: Чернівецький національний університет. - 2009. – 408с.
2. Мех О. А. Соціалізація інноваційного процесу як шлях подолання економічних протиріч між фармацевтичною галуззю та суспільством / О. А. Мех // Проблеми науки. – 2009. - №5. – С.40-47
3. Соловьева О. А. Социализация малого и среднего бизнеса как антикризисное направление стратегического планирования в регионе / О. А. Соловьева // Вестник Челябинского государственного университета. - 2011. - № 6 (221). - Экономика. Вып. 31. С. 80–82.
4. Тарасов С. Соціалізація економіки в системі трансформаційних процесів суспільного розвитку / Сергій Тарасов // Регіональна економіка. – 2004. - №1. – С. 241-248.
5. Зайцева І.С. Трансформаційна економіка України / І. С. Зайцева // Бизнесинформ. – 2009. - №11(1). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bi/2009_11_1/45-46.pdf
6. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності. – К., 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bookz.com.ua/23/01.htm>

УДК 336.22

Т.Л.Томнюк, к.е.н.,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН У ДЕРЖАВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто наукові підходи до розуміння сутності податкових відносин. Запропоновано авторське визначення поняття «податкові відносини» та складові елементи таких відносин. Досліджено еволюцію наукових поглядів на значення податкових відносин у державному регулюванні економіки.

В статье рассмотрены научные подходы к пониманию сущности налоговых отношений. Предложено авторское определение понятия «налоговые отношения» и составные элементы таких отношений. Исследована эволюция научных взглядов на значение налоговых отношений в государственном регулировании экономики.

The scientific approaches to understanding the nature of fiscal relations have been considered in the article. The author definition of "tax relations" and the components of such a relationship have been proposed. The evolution of scientific views to the importance of fiscal relations in government regulation of the economy has been investigated.

Ключові слова: податкові відносини, податки, державне управління економікою.

Діяльність держави в умовах ринкових трансформацій спрямована на створення умов для стабільного зростання економіки. Важливою складовою такої діяльності є побудова ефективних податкових відносин, що спрямовані на формування державних фінансових ресурсів, необхідних для вирішення завдань соціально-економічного розвитку країни. Саме у процесі формування дохідної частини бюджетів усіх рівнів між державою та суб'єктом господарювання знаходять своє вираження податкові відносини.

Реалізація податкової політики України здійснюється в період реформування податкової системи та ускладнюється впливом фінансово-економічної кризи на активізацію діяльності суб'єктів господарювання та показники соціально-економічного розвитку країни. Таким чином, важливим фактором позитивних економічних зрушень в країні є побудова ефективних податкових відносин.

Питання розвитку податкових відносин в Україні присвячено праці видатних вітчизняних науковців, зокрема Ю.Іванова, А.Крисоватого, В.Вишневського, П.Мельника, В.Мельника, Л.Тарангул, З.Варналія, С.Юрія, Ф.Ярошенка. Проте дослідження податкових відносин у розглянутих працях здійснюється крізь призму теоретико-методологічних та прикладних аспектів функціонування податкової системи та реалізації податкової політики держави. Водночас, відсутні доробки щодо визначення сутності податкових відносин, елементів їх функціонування.

Метою статті є визначення сутності дефініції «податкові відносини», дослідження еволюції наукових поглядів щодо впливу податкових відносин на економічні процеси в державі.

Питання сутності і складових податкових відносин в Україні є дискусійним. За роки існування податкової системи України в жодному законодавчому акті дане поняття не визначалося.

Певні здобутки щодо визначення сутності податкових відносин присутні у працях В.Б.Марченко [1] та С.В.Слюсаренко [2]. Проте С.В.Слюсаренко з позицій визначення податкових правовідносин акцентує увагу здебільшого на їх владному та майновому аспектах. Щодо позиції В.Б. Марченка, то «для вичерпного визначення сфери податкових відносин слід враховувати, зокрема, такі зазначені теорією і законодавством аспекти цих відносин, як встановлення, введення і справляння податків і зборів, здійснення податкового контролю, оскарження рішень і дій (бездіяльності) податкових органів та їх посадових осіб, притягнення до відповідальності за податкові правопорушення, виконання податкового зобов'язання, а також адміністрування податків і зборів, здійснення адміністративних функцій» [2, с. 139]. При цьому науковець вважає, що «виключаючи встановлення та введення обов'язкових платежів, решту аспектів податкових відносин із деяким наближенням можна охопити поняттям справляння податків» [2, с.139].

Базуючись на тлумаченнях терміна «відносини» – стосунки, зв'язки, взаємини між ким-небудь [3], зробимо висновок про обов'язкову присутність як мінімум двох сторін у податкових відносинах. Таким чином, вважаємо, що до сфери податкових відносин недоцільно відносити такі елементи, як встановлення та введення обов'язкових платежів, адже вони є елементами владних функцій держави і реалізуються в односторонньому порядку.

Оскільки податок – обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету [4], обов'язковість якого забезпечується примусом – у рамках обов'язкового для всіх закону, зазначимо: законність податкових відносин обумовлена діяльністю держави як інституту, що забезпечує охорону особистості і власності, контроль щодо переходу права власності на частину доходу платника податку до держави. Таким чином, відповідно до сфери дії примусу суб'єкти податкових відносин розмежовуються на дві групи: інституції державного примусу та об'єкти примусового впливу – суб'єкти господарювання. Інституції державного примусу в Україні, які безпосередньо взаємодіють із суб'єктами господарювання в процесі справляння податків і податкових платежів, представлені органами державної податкової та митної служби.

Таким чином, податкові відносини – це частина фінансових відносин суспільства, що виникають між державою в особі органів державної податкової та митної служб і суб'єктами господарювання у зв'язку з перерозподілом валового внутрішнього продукту у процесі справляння податків і податкових платежів до бюджетів усіх рівнів.

Елементами податкових відносин є:

- відносини, що виникають у зв'язку з постановкою на облік платника податків в органах державної податкової служби;
- відносини, що виникають у зв'язку із визначенням податкового зобов'язання: нарахуванням обов'язкових платежів платником податків та контролюючим органом, поданням податкової звітності, листуванням із суб'єктом господарювання;
- відносини, що виникають у зв'язку зі сплатою податкового зобов'язання, в тому числі і погашення податкового боргу, та поверненням надміру або помилково сплачених обов'язкових платежів;
- відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням податкового контролю: в процесі інформаційно-аналітичного обміну інформацією між суб'єктом господарювання і органами державної податкової та митної служб; здійснення перевірок дотримання вимог податкового, митного та валютного законодавства; притягнення до відповідальності за порушення таких вимог;
- відносини, що виникають у зв'язку із оскарженням рішень контролюючих органів;
- відносини, що виникають в процесі надання податкових консультацій.

Еволюція податкових відносин обумовлена розвитком держави та державного управління економікою. Теоретичним надбанням фіскальної науки є класичні податкові теорії, якими визначається сутність податкових відносин у контексті впливу на соціально-економічні процеси в державі. Найбільш відомі теорії –

атомістична теорія, теорія страхової премії, теорія жертви, теорія колективних потреб, теорії суспільного вибору.

Представники атомістичної теорії податків (Ж.Ж.Руссо, С.Вобан, Ш.Монтеск'є, Вольтер, О.Мірабо – XVIII ст.) вважали, що в обмін на сплату податків громадянин отримує від держави певні види послуг, котрі в іншому разі були б неможливі або можливі за умови значно більших затрат (послуги з охорони їх особистої безпеки, власності як від зовнішніх, так і від внутрішніх ворогів) [5, с. 147].

Різновидністю атомістичної теорії стала теорія насолоди, яка з'явилася в першій половині XIX ст. Її розробник – французький економіст Ж.Симон де Сисмонді трактує, що за допомогою податків кожний платник купує не що інше, як насолоду. Насолоду він отримує у вигляді суспільного порядку, правосуддя, забезпечення охорони особистості та власності [6, с. 135–149]. Одночасно в своїй концепції вчений обґрунтовує оподаткування як плату державі за стабільне функціонування національного ринку.

У другій половині XIX ст. французькими економістами А.Тьєром, Є. де Жирарденом, Д.Мак-Куллохом була обґрунтована теорія страхової премії, яка полягала в тому, що податок прирівнювався до страхового платежу. Оподаткування в цьому випадку виступає як механізм страхування власності від різних надзвичайних ситуацій. Суспільство створює ніби страхову компанію, в якій кожен повинен сплачувати пропорційно до свого доходу чи майна тому, що витрати охорони і захисту повинні розподілятися згідно з величиною власності, що охороняється [7, с. 60]. У XIX – поч. XX ст. Н.Канар, Б.Мільгаузен, Д.С.Міллер, С.Ю.Вітте, Я.Таргулов, І.І.Янжул розглядали взаємовідносини між державою та громадянами в процесі оподаткування з точки зору теорії жертви: держава є примусовим органом, що здійснює справляння податку як необхідного пожертвування громадян для задоволення потреб суспільства.

Теорія колективних потреб, втілена в кінці XIX – поч. XX ст. у працях Л.Штейна, А.Шеффле, Ф.Нітті, Е.Сакса, А.Вагнера, М.Фрідмена, Є.Селігмана, А.Буковецького, А.Соколова, П.Мікеладзе та ін., трактує: держава покликана виконувати суспільні функції, а покривати такі витрати – покликання податків.

Особлива цінність наукових надбань сучасності у сфері розвитку податкових відносин належить теорії суспільного вибору – теоретичного напрямку неоінституціональної теорії, найвідомішими представниками якого є Дж.Б'юкенен, Д.Норт, М.Олсон. Дж.М.Б'юкенен, видатний представник теорії економіки суспільного вибору, у своїй роботі «Державні фінанси в умовах бюрократії» розглядає податки як прямі витрати громадян за надані урядом послуги, тому метод їх стягнення може суттєво вплинути на ставлення громадян до розширення чи скорочення обсягу надання послуг [8, с.117]. «На ринку люди міняють яблука на апельсини, – відзначає науковець, – а в політиці – погоджуються платити податки в обмін на необхідні всім і кожному блага: від місцевої пожежної охорони до суду» [9, с.23]. Б'юкенен, вийшовши за межі традиційних наукових доктрин (класичної, неокласичної, кейнсіанської), розглядає управлінські функції держави в процесах оподаткування не в приватній, а в суспільно-громадській сфері діяльності.

Таким чином, еволюція фінансового знання про податкові відносини нерозривно пов'язана з теоретичною концепцією державних благ, адже податки – ціна суспільних благ, і держава, як виробник суспільних благ, використовує податкові надходження на їх оплату. Усі відомі фінансові теорії визначали сутність податкових відносин як відносини з приводу передачі певної частини доходу суб'єкта господарювання державі як плату за суспільні блага, надані державою, які не можуть бути задоволені відособлено кожним платником податку. З розвитком ринкових відносин індивідуалістичні ідеї, що пропагували невтручання держави в економіку, перестали відповідати реаліям життя. Відбулася трансформація бачення платником у податках виключно матеріального збитку та посягання на приватну власність у розуміння сутності податку як плати за цивілізоване суспільство.

Список використаних джерел:

1. Марченко В.Б. Поняття та зміст відносин щодо справляння податків (обов'язкових платежів) / В.Б. Марченко // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 138–142.
2. Слюсаренко С. В. Податкові правовідносини як вид правових відносин / С.В. Слюсаренко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2011. – № 2 (2). – С. 145–150.
3. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eslovnyk.com/>
4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.47.11&nobreak=1>
5. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектору / Дж. Е. Стігліц; пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К. : Основи, 1998 – 854 с.
6. Сисмонди Ж. Новые начала политэкономии / Ж. Сисмонди; пер. Б. О. Эфруси – М.: Изд-е К.Т. Солдатенкова, 1897. – 292 с.
7. Пушкарева В. М. История финансовой мысли и политики налогов / В. М. Пушкарева. – М.: Инфра-М, 1996. – 190 с.
8. Демиденко Л. М. Розвиток теорії оподаткування вченими Заходу / Л. М. Демиденко // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 111–117.
9. Бьюкенен Дж. Сочинения. (Серия «Нобелевские лауреаты по экономике») Т. 1 / Дж. Бьюкенен. – М.: Таурус-Альфа, 1997. – 560 с.